

Uvod

DEVAN JAGODIC, MORENO ZAGO

Obmejna območja so pogosto večetnična in večjezična okolja, v katerih večinska etnična skupnost v bolj ali manj sodelovalnem odnosu sobiva z eno ali več manjšinami (Bergnach, Delli Zotti 1994; Gasparini 2014; Kotek 1996). Pri tem niti vzhodni del Furlanije - Julijske krajine, ki meji s Slovenijo, ni izjema, saj tu sobivata italijanska večinska in slovenska manjšinska skupnost, ki se soočata s sorodnimi težavami in iščeta skupne rešitve (Basso 2010; Bogatec, Vidau 2017; Boileau, Sussi 1981; Bufon 2019; Delli Zotti, Rupel 1992; Gasparini, Zago 1998; Jelen 2006; Zago 2000a, 2000b, 2019). Odnosi med njima niso bili vedno brez trenj, kar so pokazale tudi številne študije in raziskave (Kacin-Wohinz, Pirjevec 1998; Marušič 2007), vendar sta se skupnosti s težavami vselej spoprijemali in jih presegli z zadostno mero odprtosti. Vstop Slovenije v Evropsko unijo (2004) in nato še vstop v schengensko območje (2007) sta pospešila procese integracije, ki jih odločno podpirajo evropske institucije (Čok, Škarabot 2019). Uvajanje sprememb (kot so internacionalizacija trga, kulturna globalizacija in visoka stopnja izobrazbe) je okrepilo težnjo, da obmejno območje postane živa medkulturna delavnica, v katerem je sobivanje poudarjeno tudi zaradi številnih programov čezmejnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo, s čimer si prebivalstvo na obeh straneh meje prizadeva za boljše in privlačnejše življenjsko okolje v obmejnem prostoru (Bogatec 2014; Kosic, Vidau 2014;

Zago 2000c, 2015). Željo po urejenem življenju je moč prepoznati na različnih področjih: pri ureditvi socialnih služb in gospodarskem sodelovanju, pri programih večjezičnega poučevanja in turistični ponudbi, pri organizaciji skupnih prireditev ter pri strukturiranju šolskih storitev.

V to postopno usklajevanje sosednjih sistemov, ki ga narekujejo spremenjene geopolitične in psihosocialne razmere na vse bolj evropeiziranem obmejnem območju, se vključujejo tudi odnosi med sosednjima skupnostma – italijanske na eni in slovenske na drugi strani meje –, ki se končno usmerjata k vse bolj miroljubnemu in sproščenemu sobivanju. Zlasti na italijanski strani meje se po več desetletjih trenj in poskusov asimilacije slovenski jezik ne dojema več kot težava, temveč vse bolj kot priložnost. Zadnja leta je namreč med pripadniki večinske skupnosti opaziti vse večje zanimanje za slovenski jezik in kulturo (Jagodic 2013), o čemer na primer pričata dve dejstvi: porast števila učencev iz italijansko govorečih družin, ki so vključeni v šole s slovenskim učnim jezikom (Bogatec, Bufon 1996; Strani 2011a; Bogatec 2017), in naraščajoča ponudba jezikovnih tečajev za odrasle, ki jih prirejajo javne in zasebne ustanove (Strani 2011b; Jagodic, Čok 2013).

Razlogov za to naraščajoče zanimanje za »manjšinski« jezik in kulturo je več. Po eni strani se je sočasno s politično, gospodarsko in kulturno konsolidacijo Slovenije okrepil tudi prestiž jezika, po drugi strani pa so se povečale priložnosti za študij, delo in življenje onkraj meje tudi zaradi odprave mejnih prehodov, ki jih je šele pandemija koronavirusne bolezni nedavno ponovno vzpostavila, pa čeprav le začasno, kot nujni ukrep za zajezitev širjenja virusa. Vendar razlogi za učenje slovenščine niso le praktične narave, temveč so pogosto povezani z željo po boljšem poznavanju svojih sosedov, ne glede na to, ali so ti na tej ali na oni strani meje, in s prepričanjem, da je to nujen korak za resnično medkulturno sožitje (Jagodic, Kaučič-Baša, Dapit 2017).

V okvir tega postopnega procesa družbene, kulturne in jezikovne integracije je mogoče umestiti tudi študijo primera, ki jo obravnava pričujoče delo in ki se osredinja na šolsko (in družbeno) stvarnost v Romjanu. V zvezi s tem je treba omeniti, da je družbenokulturni kontekst, v katerem delujejo italijanske šole, izrazito razgiban, saj ga zaznamujejo precejšnje razlike, vezane na kulturne, družbene in zgodovinske posebnosti posameznih območij države. Čeprav po eni strani zaradi sobivanja učencev, ki govorijo različne (državne, regionalne, manjšinske in priseljske) jezike, večjezičnost močno zaznamuje italijanske šole, se po drugi strani razmere v šolah običajno zelo razlikujejo. Obravnavani primer se tako nanaša na položaj večjezičnosti, pri katerem je ob državnem jeziku prisoten še avtohtoni manjšinski jezik, to je slovenščina, ki je v tem primeru celo uradni učni jezik.

Šolski sistem s slovenskim učnim jezikom v Furlaniji - Julijski krajini urejajo državna zakonodaja in mednarodni sporazumi. Slovenske šole, ki so bile

ustanovljene v času Avstro-Ogrske, so bile v času fašizma ukinjene. Ob ponovnem odprtju po drugi svetovni vojni so bile slovenske šole na Tržaškem in Goriškem prepoznane kot državne šole s slovenskim učnim jezikom. Leta 1945 je Zavezniška vojaška uprava v Trziču ustanovila slovensko šolsko upravo za šole v Doberdobo, Ronkah in Trziču (v tržaški pokrajini). Leta 1947 je bil trziški okraj priključen goriški pokrajini in šolska uprava se je preselila v Doberdob. Leta 1956 sta bili šoli v Ronkah in Trziču ukinjeni zaradi premajhnega števila učencev. Na Laškem je bilo treba tako na šolo s slovenskim učnim jezikom čakati do leta 1979, ko je bil v Romjanu ustanovljen slovenski vrtec, ki mu je nato sledila še slovenska osnovna šola.

Danes se Romjan ponuja kot zanimiva študija primera, saj večinski delež šolske populacije predstavljajo učenci, katerih materni jezik je italijanščina in katerih starši so se odločili, da jim omogočijo šolanje v lokalnem manjšinskem jeziku. Ti učenci so vsakodnevno v stiku s svojimi slovenskimi vrstniki, saj skupaj obiskujejo pouk v šolskem okolju, v katerem je tudi celotni učiteljski zbor slovenski. Razpravljati o identiteti teh otrok pomeni, da se v središču razprave postavi njihova razdvojenost med dvema svetovoma: med tistim, iz katerega izhajajo (večinski, italijanski svet), in tistim, v katerega se vključujejo (lokalni manjšinski, slovenski svet) (Altin, Virgilio 2016).

V skladu s teorijo mnogoterosti kulturne identitete (Nguyen, Benet-Martinez 2010; Chen, Morley 1996; Sen 2007) posameznik razvije vrsto kognitivno-emosivnih zmožnosti, ki obsegajo vse od reševanja problemov do osebnostne čvrstosti, pa tudi druge izrazito razvite empatične zmožnosti. Ko posameznik vstopa v stik z drugimi jeziki in kulturami, razvija zmožnost poglobljenega razumevanja sveta, ki ga obdaja, ter oblikuje stališča, ki ga spodbujajo k premišljevanju o različnih perspektivah. Tedaj se lahko torej oblikujejo skupinske kulturne identitete »glokalne« narave (Bauman 2005; Appadurai 1996), ki presegajo tiste, ki jih opredeljujejo nacionalne države, čeprav so se tudi te nekoliko omehčale pri opredeljevanju identitete.

Pri socializaciji je najpomembnejša kultura, kakor jo opredeljuje Patterson (2014), torej konstrukt, ki ga sestavljajo vrednote, norme, verovanja in izrazni simboli. V središču predstavljene raziskave je ravno identiteta, ki ne temelji izključno na pripadnosti določenemu prostoru in lokalni skupnosti, temveč se izoblikuje iz vedenja, skupnih svetovnih nazorov in vrednot, ki izhajajo iz skupne, pa čeprav večplastne kulture. V raziskavi želimo s kvantitativnim (anketo) in kvalitativnim pristopom (poglobljenimi intervjuji) preveriti veljavnost domneve o oblikovanju mešane, bodisi hibridne bodisi mnogotere identitete, ki nastaja na osnovi prostorskih, kulturnih in jezikovnih koordinat ter ne upošteva vnaprej določenih identitetnih kategorij.

Raziskava je bila izvedena ob finančni podpori Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine, ki je (v skladu s točkami 29–33. 5. člena Deželnega zakona

št. 34/2015, 29–34, leto 2018) Univerzi v Trstu podelila raziskovalna sredstva za obdobje enega leta. Urednika te publikacije sta v okviru raziskave opravljala nalogi raziskovalnega mentorja (Moreno Zago, izredni profesor na Oddelku za politične in družbene znanosti Univerze v Trstu) in mentorja na Slovenskem raziskovalnem inštitutu – Slori-ju (Devan Jagodic, direktor in raziskovalec Slori-ja). Vodja projekta Federico Tenca Montini je del svojega raziskovalnega dela opravil v sodelovanju z raziskovalkami Slori-ja, zlasti z Majo Melinc Mlekuž, ki se je posvetila pristopom in metodam poučevanja slovenščine z vidika jezikovne didaktike.¹

V prvem poglavju Matejka Grgič predstavlja družbeno-jezikovne vidike in ugotavlja, da je jezikovna zmožnost v veliki meri, pa čeprav ne izključno, odvisna od modelov, strategij in procesov, ki se oblikujejo in uporabljajo v šolah. Prispevek obravnava nekatere posebnosti slovenskega jezika v Italiji in drugih jezikov v podobnih položajih, nato predstavi izzive pri poučevanju in učenju manjšinskih jezikov ter se nazadnje posveti še morebitnim posledicam teh izzivov in odgovorom nanje.

V drugem poglavju Norina Bogatec opisuje mrežo vrtcev in šol, ki delujejo pod okriljem slovenske narodne skupnosti v Italiji in ponujajo številne izobraževalne dejavnosti v slovenskem jeziku za različne stopnje izobrazbe. Kot sestavni del italijanskega šolskega sistema so te ustanove vključene v razvojne procese javnega šolstva, kot manjšinske ustanove pa se spoprijemajo s specifičnimi težavami poučevanja v manjšinskem jeziku. Neslovenske družine izkazujejo zanimanje za manjšinske šole, zaradi česar se morajo Slovenci v Italiji spopasti s težkimi nalogami in odločitvami.

Prispevek Federica Tence Montinija razstira bistvene podrobnosti raziskave, saj predstavlja okoliščine, ki so nujne za razumevanje etničnih, zgodovinskih, demografskih in gospodarskih dinamik. Te so pogoj za delovanje šolskih zavodov s slovenskim učnim jezikom v tržiškem okraju in zlasti šole, ki je posebej obravnavana v raziskavi.

V nadaljevanju Federico Tenca Montini in Moreno Zago predstavljata rezultate kvantitativne in kvalitativne raziskave, ki sta bili izvedeni v okviru projekta. Izsledke ankete, ki so jo izpolnjevali starši učencev osnovne šole s slovenskim učnim jezikom Ljubke Šorli in ki jo dopolnjuje analiza 17 poglobljenih intervjujev, avtorja opisujeta z vidika identitete, jezika, koriščenja prostora in v povezavi z odnosi s slovensko skupnostjo v Italiji.

¹ Slovenska besedila avtoric Norine Bogatec, Matejke Grgič in Maje Melinc Mlekuž je v italijanščino prevedel Federico Tenca Montini, italijanska besedila Devana Jagodica, Federica Tence Montinija in Morena Zaga pa je v slovenščino prevedla Jerneja Umer Kljun.

Moreno Zago s pomočjo multivariatne statistične analize povzema rezultate kvantitativne raziskave in pri tem razkriva prikrita razsežnosti, ki pogojujejo izbiro šole, starševska pričakovanja glede prihodnosti otrok, izvor družinske identitete ter vlogo jezika in šole pri integraciji v obe skupnosti. Poleg tega avtor predlaga tipologijo anketiranih družin, ki poudarja njihov položaj znotraj posameznih razsežnosti in prispeva k razlagi trendov v odgovorih.

Maja Melinc Mlekuž na podlagi 15 intervjujev z učitelji in strokovnjaki na področju poučevanja opisuje razloge za vpis v šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji; s tem pojasnjuje, kako se družine vključujejo v slovensko skupnost, in ugotavlja, kateri dejavniki vplivajo na šolski uspeh, uspeh pri učenju jezika in pri nadaljnjem izobraževanju.

V sklepnih mislih Devan Jagodic ponuja pregled najpomembnejših ugotovitev raziskave, zlasti v povezavi z učinkom, ki ga ima vse večji vpis otrok iz italijansko govorečih družin na šolski sistem s slovenskim učnim jezikom v Furlaniji - Julijski krajini. Ena od posledic je sprememba etnično-demografske strukture manjšinske skupnosti, ki z leti postaja vse bolj kompleksna in težko opredeljiva. Hkrati je mogoče opazovati nastajanje nove, širše večkulturne skupnosti, v kateri so prisotne tako slovenske kot italijanske etnične in kulturne prvine, zaradi česar se oblikujejo nove oblike identitete in integracije.

Urednika in avtorji se zahvaljujejo ravnateljici večstopenjskega zavoda s slovenskim učnim jezikom v Doberdobi Sonji Klanjšček in podravnateljju Osnovne šole Ljubke Šorli Dariu Bertinazziju za izkazano podporo vse od začetka raziskave ter vsem staršem, ki so se v velikem številu odzvali na anketni vprašalnik. Posebna zahvala velja predvsem tistim, ki sestavljajo Združenje staršev Romjan in so bili pripravljene skupaj razpravljati o pridobljenih rezultatih ter deliti svoje izkušnje.

Urednika si obetata, da bodo pridobljeni podatki, analiza in razprava prispevali k boljšemu razumevanju zapletenih dinamik ter številnih jezikovnih in kulturnih prepletanj med italijansko in slovensko skupnostjo ter hkrati spodbudili izboljšave šolskih programov obravnavanega območja z vidika večkulturnosti in inkluzivnosti.

BIBLIOGRAFIJA

Altin R., Virgilio F.

2016 *Sconfinamenti. Intercultura in area transfrontaliera tra protocolli e pratiche*, Trieste, Edizioni Università di Trieste.

Appadurai A.

1996 *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*, Minneapolis, University of Minnesota Press.

Basso S.

2010 *Nel confine. Riletture del territorio transfrontaliero italo-sloveno*, Trieste, Edizioni Università di Trieste.

Bauman Z.

2005 *Globalizzazione e glocalizzazione*, Roma, Armando editore.

Bergnach L., Delli Zotti G. (ur.)

1994 *Etnie, confini, Europa*, Milano, FrancoAngeli.

Bogatec N.

2014 *Laboratori di ricerca transfrontalieri sull'interculturalità*, Trieste, Slori.

2017 'Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 102-116.

Bogatec N., Bufon M.

1996 *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: vrtci in osnovne šole*, Trst, Slori.

Bogatec N., Vidau Z. (ur.)

2017 *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT.

Boileau A. M., Sussi E.

1981 *Dominanza e minoranze. Immagini e rapporti interetnici al confine nordorientale*, Gorizia, Isig.

Bufon M.

2019 *Lo spazio con/diviso. L'alto Adriatico: un'area di contatto europea, tra conflitti e integrazione*, Roma, Aracne.

Chen K., Morley D. (ur.)

1996 *Critical Dialogues in Cultural Studies*, London, Routledge.

- Čok Š., Škarabot A. (ur.)
2019 *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v Šengensko območje*, Trst, Slori.
- Delli Zotti G., Rupel A. (ur.)
1992 *Etnia e sviluppo. Ruolo della presenza slovena nell'area goriziana*, Gorizia, Isig.
- Gasparini A.
2014 'Belonging and Identity in the European Border Towns: Self-Centered Borders, Hetero-Centered Borders', *Journal of Borderlands Studies*, 29, 2, 165–201.
- Gasparini A., Zago M. (ur.)
1998 *Gorizia, Nova Gorica e le aree di confine italo-slovene. C'è un futuro di integrazione differenziata?*, Gorizia, Isig.
- Jagodić D.
2013 'Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine: anketa med udeleženci jezikovnih tečajev', v Jagodić D., Čok Š. (ur.), *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*, Trst, Ciljno začasno združenje »Jezik-Lingua«, 40–76.
- Jagodić D., Čok Š. (ur.)
2013 *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije - Julijske krajine*, Trst, Ciljno začasno združenje »Jezik-Lingua«.
- Jagodić D., Kaučič-Baša M., Dapit R.
2017 'Jezikovni položaj Slovencev v Italiji' v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izživov tretjega tisočletja*, Trst, SLORI-ZTT, 67-88.
- Jelen I.
2006 *La valle dei tre confini*, Osoppo, Olmis.
- Kacin-Wohinz M., Pirjevec J.
1998 *Storia degli sloveni in Italia 1866-1998*, Venezia, Marsilio.
- Kosic M., Vidau Z. (ur.)
2014 *Il valore aggiunto delle lingue e delle culture*, Trieste, Slori.
- Kotek J. (dir.)
1996 *L'Europe et ses villes-frontières*, Bruxelles, Complexe.
- Marušič B.
2007 *Il vicino come amico. Realtà o utopia? La convivenza lungo il confine italo-sloveno*, Gorizia, Goriška Mohorjeva.

Nguyen A. M. D., Benet-Martinez V.

2010 'Multicultural identity: What it is and why it matters', v Crisp R. (ur.), *The psychology of social and cultural diversity*, Hoboken, NJ, Wiley-Blackwell, 87–114.

Patterson O.

2014 'Making Sense of Culture', *Annual Review of Sociology*, 40, 1–30.

Sen A. K.

2007 *Identity and Violence: the Illusion of Destiny*, London, Penguin.

Strani P. (ur.)

2011a, *Šola na obronkih slovenščine: metodološki in didaktični vidiki poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika v Furlaniji - Julijski krajini*, Trst, Državna agencija za razvoj šolske avtonomije – Območna enota za Furlanijo - Julijsko krajino.

2011b *Odrasli in slovenščina: nasveti in predlogi za tečaje slovenskega jezika in kulture na slovensko-italijanskem narodnostnem območju*, Trst, Državna agencija za razvoj šolske avtonomije – Območna enota za Furlanijo - Julijsko krajino.

Zago M.

2000a *Spazi e identità di confine. L'identità transfrontaliera in sei centri di confine italo-sloveni*, Gorizia, Isig.

2000b 'Comunità di confine: immagini e convivenze di ieri e di oggi per la cooperazione transfrontaliera di oggi e di domani', v Valussi G., *Il confine nord-orientale italiano*, Gorizia, Isig, 231–271.

2000c *La cooperazione transfrontaliera nel Friuli Venezia Giulia*, Gorizia, Isig.

2015 'L'approccio di rete nella progettazione turistica transfrontaliera delle regioni dell'Alto Adriatico', v Romita T. in drugi (ur.), *Scenari e tendenze della mobilità turistica*, Roma, Aracne, 263–278.

2019 'Življenje z mejo in v obmejnem prostoru: identiteta, sobivanje in sodelovanje v Gorici po vstopu v šengensko območje – izsledki lokalne raziskave', v Čok Š., Škarabot A. (ur.), *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji Julijski - Krajini deset let po vstopu Slovenije v Šengensko območje*, Trst, Slori, 35–46.